
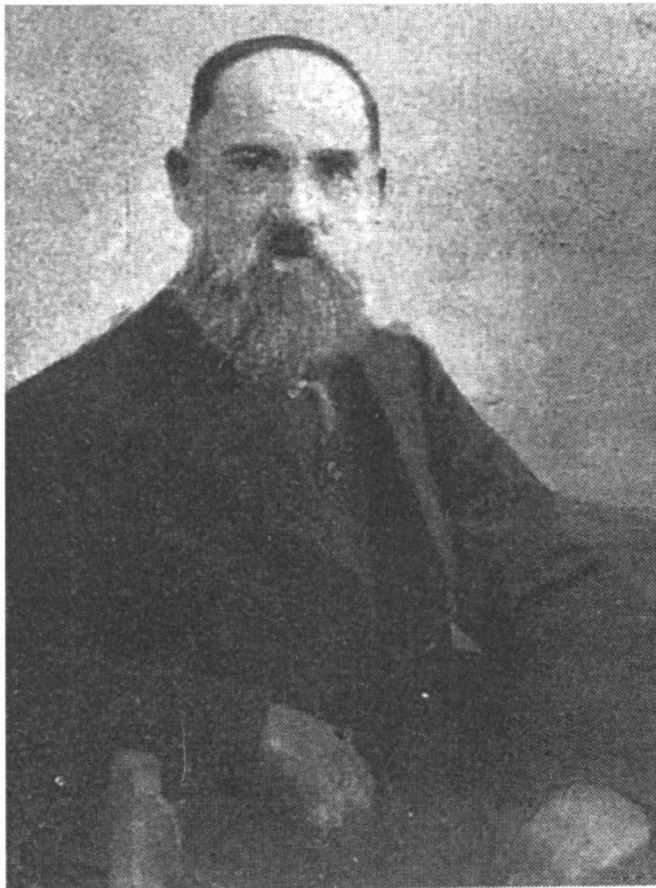
Slektsforum

Medlemsblad for Slektsforum Karmøy

Argang 9 - Nummer 2 - sept. 2005

Martin Johan Mathiassen Skou 26.8.1849- 15.1.1919

INNHold:

Lederen har ordet	s.1
Fra fant til Dikter og Folketaler og til Fant igjen	s.2-12
Kuriositeter og snurrepiperier	s.12
Kampen om det "rene" flagget	s.13-15
Ja vi elsker dette landet. Et kåseri til en 100-åring	s.16-17
Syn og segn	s.18-20
En beskrivelse fra år 1656 over Rogaland fylke	s.21

LEDEREN HAR ORDET

Styret i Slektsforum

Karmøy:

Leder:

Johannes Hellestrand

Nestleder:

Leif Ådland.

Styremedlemmer:

Svein Erik Tindeland

Tor Inge Dahl

Odd Magne Dalsvåg

Varamedlemmer:

Johan Gerhard Fjell

Arne Edvin Dahl

Kasserer:

Birger J. Nornes

Slektsforum kan kontaktes

på:

Boks 135

4281 Skudeneshavn

Kontoradresse:

Dr. Jensensvei 2

4280 Skudeneshavn

Kontortid:

Tirsdag: kl. 1800-2100

Telefon:

52 81 55 67

E-mail:

slektsforum.karmoy@c2i.net

Hjemmeside:

<http://www.slektsforumkarmoy.no>

Redaksjonen:

Odd Rune Olsen

oddruneolsen@yahoo.no

Leder

For å ha en god forbindelse med medlemmene er vi avhengig av at postadresse og e-post adresser og eventuelt telefonnummer er korrekt.

Vi vil derfor be om at alle går inn på medlemslisten på hjemmesiden og kontrollerer adressene som er registrert der.

Dersom du ikke finner ditt navn der kan det være en av tre årsaker. Enten er du ikke registrert p.g.a. en feil fra oss – kontingenten er ikke betalt eller medlemslisten er ikke oppdatert.

I alle tilfeller vil vi gjerne ha beskjed slik at feil kan rettes.

Dessverre vil det forekomme feil og mangler i Bygdebøkene og heldigvis er det medlemmer som oppdager dette og sender inn rettelser.

Vi er helt avhengige av dette for å få Bygdebøkene korrekt, og ber om å få melding når feil og mangler blir oppdaget.

Dessverre har det tatt mye lengre tid enn planlagt for å få kirkebøkene på vår hjemmeside, men vi arbeider med saken og forhåpentligvis vil de bli tilgjengelige om ikke altfor lang tid.

Vi trenger en "Arkivar" for å registrere og arkivere dokumenter og håper at noen kunne føle seg "kallet" til dette arbeidet.

Johannes Hellestrand

Fra fant til Dikter og Folketaler og til Fant igjen.

- Om Martin Johan Mathiassen Skou.

Av Thor Gotaas

Den 26. august 1849 fødte fantekona Johanne Marie Andersdatter et guttebarn i Haaland eller Sola prestegjeld i Stavanger amt, som i voksen alder skulle komme til å bli kjent over hele Norge. Guttens far var vevskjebinder Mathias Halvorsen, sønn av Halvor og kona Anne Marie Rasmusdatter av Vardølsfolket. Halvor var enstabukk og en kraftkar. Da Anne Marie ble lam i bena, bar Halvor henne på ryggen i sju år før hun døde. Det var en uhorvelig prestasjon tatt i betraktning at han gikk mye og også hadde annen bagasje å slepe på. Halvors mor Aslaug Skouen, fantegikk fra gården Skouen i barndommen på grunn av ulykkelig kjærlighet. Mathias' kone stammet fra Holmfamilien, en kjent taterfamilie med forgreninger til reisende i Sverige. Guttebarnets forfedre var altså en fin blanding av vestvandring og østvandring.

Åtte dager gammel ble gutten døpt i Sola kirke. Dåp av taterbarn var såpass sjeldent at handlingen gjorde sterkt inntrykk på menigheten. Synet av den vevre fantekona som bar sin nyfødte sønn oppover kirkegolvet, gjorde at prostens på nippet til å gråte.

"Et Taterfølge" Maleri av Reidar Auli 1932.

Han syntes det var rørende at også romanifolket frivillig ville innlemmes i kirkens fellesskap. Sterkt beveget gjennomførte prostens dåpsritualet og gav barnet navnet Martin Johan Mathiassen Skou – til vanlig ble han kalt bare Johan. Folk i menigheten gråt åpenlyst over det under at en tatergutt stod foran dem og mottok Guds velsignelse. Menigheten reaksjon under en ordinær dåp sier mye om taternes posisjon i samfunnet midt på 1800-tallet.

Mathias Halvorsen var ingen gjennomsnittlig Vestlands-fant. Han hadde ambisjoner på sønnens vegne og ønsket at han skulle få seg utdannelse, i virkeligheten et sensasjonelt ønske i 1850-årene blant en gruppe mennesker der få kunne lese og enda færre viste genuin lyst til å gå på skole. Faren ivret for at Johan skulle lære seg å elske boklig kunnskap, og allerede i fire-fem-årsalderen behersket guttungen lesekunsten. Jærbuene glemte aldri første gang de så den begavede gutten ta frem bøkene fra reiseskreppe for å lese høyt. De stolte foreldrene merket at Johan begynte å bli navngjeten, en begavelse mange stilte forventninger til og håpet ville nå langt. Slikt var ikke hverdagsskost, til og med allmuens lesing begeistret seg stort sett til Bibelen. Bibelhistorien fenget og var det emnet gutten fordypet seg mest i. Lesningen sådde underlige frø i det oppvakte guttesinnet. Som utpreget følelsesmenneske ble han tidelig fylt av religiøse grublerier, og han innså fort at livet på vandring harmonerte dårlig med Bibelens ord. Disse sjelekvalene førte ham inn i en livsvarig indre konflikt.

Familien levde liksom taterne flest; de reiste, vanket sammen med slektninger og holdt seg mer i ro om vinteren. I 1855 begynte faren entusiastisk å snakke om en velgjører ved navnet Eilert Sundt og tiltakene hans for å "fornorske" fantene. Omtrent samtidig traff familien Skou sognepresten i Klepp, Hans Julius Knudsen. Han fortalte om mulighetene for bosetting, og ønsket familien velkommen til prestegården for å informere dem om initiativet. To dager senere banket Mathias på hos Knudsen, som hadde planene klare. Faren og Johan fortsatte å reise inntil videre, mens moren og datteren flyttet inn hos en pietistisk familie i nærheten.

Selv om de to trivdes hos vertskapet, oppstod det gnisninger i den uvante situasjonen. Blant annet syntes vertsfamilien at taterjenta behandlet lekedukken sin som en avgud, i deres pietistiske øyne var det selvsagt en grov synd og hån mot Gud. Det var ikke enkelt for utenforstående å rette seg etter krav og påbud fra så religiøse mennesker.

Litt senere flyttet de til en annen gård, og til slutt ble familien gjenforent hos Syver Bore i Klepp. I dette yrende miljøet mottok Johan impulser som formet hans personlighet og livsgjerning. Tanken på livet som utfoldet seg i Klepp – og hensikten bak det – kom til å bli en viktig ballast og en livbøye i Skous senere engasjement.

Senere i livet mintes han perioden i Klepp som en av de mest lærerike i sitt liv. Her nøt guttungen fellesskapet med andre fantebarn og fikk tilfredsstillt sitt vitbegjær.

Faren ønsket å bryte med taterlivet; han lengtet etter en bolig og ble til slutt tildelt et hus og litt jord i Hå. Tross det måtte de to barna plasseres bort på statens bekostning for å "fornorskes". Ifølge de nye reformene var ikke taterforeldre kompetente til å oppdra sine egne barn. Skulle de tildeles en bolig, så måtte de føye seg etter statens krav.

Det samme skjedde med flere unger på Jæren, selv om partene i Skous tilfelle bodde nær hverandre. Mathias Halvorsen innså de brutale fordelene ved at sønnen ble mer lik de fastboende i levemåte og sinn, men i ettertid viste det seg at årene i fosterhjem skadet Johan. I tillegg til å grave seg ned i en religiøs søken, så begynte han å pine av en livslang splittelse mellom sitt eget folk

og det fastboende samfunn. Det han muligens vant av kunnskap om menigmanns manerer og skikker som bortplassert, altså sosialiseringen til å bli "norsk", tapte han og vel så det på grunn av indre splittelse. Få taterbarn hadde det enkelt hos fosterforeldre, selv om ytre omgivelser og misjonærånden tilsynelatende virket perfekt. Det var nesten alltid sterkt religiøse mennesker som følte seg kallet til å fostre opp barn av reisende, og kulturkollisjonen kunne ikke ha vært kraftigere.

Johan begav seg trøstig i vei til fosterfamilien, uten å ha et annet valg, og han var innstilt på å gli inn i lokalmiljøet. Johan bodde blant annet tre år hos en gårdsbruker på Ødemotland, og som viltre guttunger flest gjorde han en del ugagn. Men den måteholdne fosterfaren mente å kunne spore rampestrekene tilbake til "fantenaturen".

"Me kan ikkje be`re venta oss af Fant-Ongen. Fant er Fant, om du saa la han paa eit Sylvfad," sukket han bestandig, og fikk medhold av naboene. Den årvåkne Johan hatet slike kommentarer. Han bet dem i seg, men det gjorde forvirringen og spliden bare større. Det er likevel feil å svartmale Skous liv. Han var slett ingen taper som ødslet bort evnene, og ingen begavelse som søkte trøst i alkohol, selv om det ble sagt at han i mørke øyeblikk var godvenn med brennevinsflasken. Mye gikk hans vei, og gutten ble en ekte bokorm som også hadde sosiale evner. På skolen utmerket han seg fra første dag – han var en ener, den beste i alle fag, og konfirmasjonsdagen hans i 1864 ble historisk. Det var sjelden at taterbarn gjennomgikk vanlig undervisning til konfirmasjonen. Som regel hadde de et spesialopplegg under den traurige opplæringen og den avsluttende, nervepirrende overhøringen foran slekt og venner i kirken. Johan trengte selvsagt ikke spesialundervisning, han som nesten satte selveste presten på

plass i bibelhistorie. Ikke bare kunne han salmer og bibelvers på rams, men han viste også en modenhet i tolkningen av religiøse spørsmål. Presten, som straks ante hans potensial, tok ham til seg og oppmuntret Skou til å fordype seg videre. Det endte, til storbøndenes og flere av kullkameratenes forferdelse, med at han stod øverst blant Nærbø sogns konfirmanter denne vårdagen i 1864. Det hadde aldri skjedd at et taterbarn var den flinkeste i en gruppe konfirmanter. Hendelsen var en sensasjon blant prester over hele landet.

Alt var imidlertid ikke like moro. Den seriøse konfirmanten i Nærbø var smertelig klar over at det på tross av intellektuelle evner var minimale sjanser for en tatergutt til å fortsette utdannelsen, Johan bar på et hemmelig ønske om å bli lærer, men da måtte han først gjennomføre lærerseminaret, og de hadde aldri tideligere akseptert en tater.

Sognepresten i Hå – Hansteen het han – lot det imidlertid sive ut at han i samarbeid med biskopen planla å få ham inn på Thime Lærerskole. De geistlige grep fatt i gutten og la planer for fremtiden hans.

Før prosessen kom så langt, traff Johan ett av sine store idealer. I 1864 møtte han Eilert Sundt i fosterforeldrenes storstue, og med bare de to til stede spurte Sundt ham ut, testet skoleferdighetene og fortalt om foreldrenes nye liv. Før den gemyttlige presten vinket farvel, klappet han 15-åringen på skulderen og fremførte en setning som Skou mintes resten av livet: <<Min Søn, jeg ønsker, at Sandhed, Sandhed, Sandhed vil lede din vei og smykke dit livs kommende dage.>>

Dette gjentok Sundt sakte tre ganger mens han stirret ungdommen dypt inn i øynene. I tunge stunder brukte Skou disse visdomsordene som rettesnor og motto for seg selv og sitt arbeid. Eilert Sundt hadde vunnet nok en sjel for sin sak.

Skou og Garborg

Sognepresten bestrebelser hjalp. 9. januar 1865 ble Skou opptatt ved Thime Lærerskole for å utdannes til Allmueskolelærer. Her søkte han sammen med en annen skoleflink landsbygdungdom i et stimulerende miljø. Romkameraten og bestevennen på skoleinternatet var en annen senere landskjent forfatter, Arne Garborg (1851-1924), og de to hadde sporadisk kontakt resten av livet. Garborg hadde vokst opp i et miljø hvor taterne var velkjente innslag i bygdebildet. Han frydet seg da Skou lærte bort ord fra taterspråket og innviet ham i de reisendes hemmeligheter. To mannsaldre senere fortalte Garborg at han hadde lyttet mye til de klokkeste "lesarne" i sin hjembygd, men at Skou var et av de mest intelligente og reflekterte menneskene han noensinne hadde møtt. Så for Garborg betydde dette vennskapet mye, og det sies at de to skrev brev til hverandre på taterens hemmelige språk.

Den 3. mars 1866 fullførte Martin Johan utdannelsen. Han kunne nå kalle seg "Seminarist", og startet en sju år lang lærergjerning. Han hadde lærerposter i Gjesdal og Herfoss og til slutt på Stjernø, anneks til Nærstrand i Ryfylke ved Stavanger.

Som første norske tater noen gang hadde han tatt en utdanning ut over grunnskolen, fått glimrende karakterer og blitt forespeilet en lys fremtid.

En bondegutt med mye tæl eller en embetsmannsønn med så gode evner ville ha fullført planene om å videreutdanne seg på Stiftsseminaret for å undervise på høyere nivå, kanskje studert på universitetet og blitt en berømt prest. I det stille var det prest også Skou egentlig drømte om å bli, men han fryktet at ingen ville ta en fanteprest alvorlig. Det ville bli sett på som hykleri. Så han slo tanken fra seg. Men en tater på prekestolen, det ville vært noe.

Martin Johan var ikke annerledes enn andre ungegutter, og håpet å finne en kvinne å dele livet med, helst en av sine egne. Omsider møtte han en passende taterjente, som også hadde vokst opp hos fosterforeldre – det begynte å bli en god del slike skjebner på Vestlandet i 1870-årene.

Lykken med læreroppgaven varte dessverre ikke lenge. Til slutt var det bakgrunnen hans som felte Martin Johan og pisket ham tilbake til det livet han forsøkte å legge bak seg. I de første lærerjobbene i Gjesdal og Herefoss heftet få seg ved opphavet hans, og Skou ble en godt avholdt lærer. Utad så alt ut til å gå hans vei, og han gjorde inntrykk på både elever og foreldre. De så i ham en idealist som både forkynte og underviste. Det var alltid et redelig preg ved ham, aldri noe tull når han stod ved kateteret.

Tater igjen

I klasserommet på Stjernø fikk han imidlertid en knekk for livet. Sønnen til en av øyas storbønder skulle høres, men var storkjeftet, og nektet å svare. Noe Skou lurte på hvorfor. Da slapp guttungen ut at han ikke gadd å ta Skou seriøst, fordi læreren var av ussel fanteslekt og ikke hadde rett til å være lærer, det hadde faren hans sagt.

Kommentaren gikk hardt innpå ham. Ikke lenge etterpå sa han opp lærerposten, men det var en avgjørelse han angret på resten av livet. Etter å ha giftet seg i Stavanger, så han ingen annen utvei enn å gjenoppta fantelivet.

Skous resignasjon var en stor nyhet på Vestlandet, og gav næring til sladderer i pietistiske bygdelag. Alle i Stavanger og på Jæren visste om ham, mannen var en slags kjendis. Om konfirmasjonen i 1864 fikk siddisene og jærbuene til å forundre seg, så ble det enda verre etter oppsigelsen på Stjernø. Han hadde forsøkt å leve et normalt liv, men gav opp. Visste man det ikke, <<det var forskjell på folk og fant>> som ordtaket sa.

Mange tok Martin Johans avskjed som et endelig bevis på at fantene ikke kunne bringes tilbake til et vanlig liv. Når selv en så intelligent kar som Skou ikke maktet overgangen, hvem ville klarte det da? Flere syntes det var trist at den store personligheten bukket under for presset fra noen blærete beboere på Stjernø. Han kunne vel starte på nytt et annet sted, å legge hendelsen bak seg og få en ny lærerpost. Forsøk på overtalelser nyttet imidlertid ikke. Skou var på randen av et sammenbrudd og trøstet seg i selskap med sin forståelsesfulle kone.

På dette tidspunktet, i 1872-1873, hadde Skou levd bofast i over 15 år. Han var uvant med å flakke omkring. Han hadde blitt "bløt" og følte seg aldri mer som ekte tater. Det var nødvendig å ha en uredd innstilling for å overleve som reisende. Det nytter ikke å være for tilbakeholden, men Johan hadde mistet den tøffe innstillingen for alltid. Det hadde kostet mye å <<omskolere>> seg og tenke som de fastboende, og det var fysisk og mentalt hardt å slå inn på forfedrenes tilværelse. Livet han lengtet tilbake til hos fosterforeldrene, ble et ork i voksen alder. Det var ikke bare å pakke snippesekken og dra, han måtte ha et levebrød. Skou så få andre muligheter enn blikkenslageryrket. Han fartet rundt om på Vestlandet i båt eller til fots, omsatte blikkvarer og forsøkte å klare seg best mulig alene.

I begynnelsen foretrakk Skou å legge turen til ukjente steder for å være anonym. Overalt kjente noen igjen den skjeggete og alvorstynge taterlæreren med det dystre ansiktsuttrykket, og han følte seg mislykket og beglodd. Men ikke alt var bare trist. Han benektet aldri at livet som omreisende hadde sine idylliske sider og slett ikke var like ille bestandig. Det som plaget ham mest, var den indre konflikten mellom Bibelens ord og trangen til å reise og leve på forfedrenes vis. I lyse stunder elsket han taterlivets romantikk, nøt hvert sekund i båten eller på landeveien og kunne ikke ha det bedre, men når stormen ulte og sulten gnaget i tarmene, kjente han fortvilelsen og håpløsheten på kroppen. Da bad han til Gud om å få slippe lidelsen. Han tenkte vemodig på lærertilværelsen, men hadde i nerver til å vende tilbake til lærerkallet. Skou trøstet seg med at han var født i en taterfamilie, og burde forbli der resten av livet. Etter hvert slo han seg til ro med den nye hverdagen, og gjorde det beste ut av situasjonen. Med en flink kone hadde han det fint mens de utforsket fjordstrøkene og øyene i Ryfylke i båt. Med tiden gled han inn i den gamle tralten. Heller være fornøyd som tater enn stigmatisert fantelærer.

Det kunne være smått med mat til tider. Sommeren 1875 overnattet Skous hos en familie på en øy utenfor Bergen. Det var slåttetid, innbyggerne hadde sitt å gjøre, og gjestene ble jaget ut allerede i 6-tiden om morgenen uten å få innta frokost. De hadde ikke spist ordentlig på flere dager, og midt i slåttten enset ingen matbehovet til et skarve splintepar. Til slutt ble Johan desperat og skimtet redningen. Johan så en husklynge på en øy i nærheten og rodde dit. De hoppet i land, og kona hastet opp mot et av husene.

I mellomtiden tuslet Johan bort til den lave og slitte fjøsbygningen, og for moro skyld tok han frem et medbrakt krittstykke og tegnet en ku på fjøsdøren. Samtidig ble han vár at kona sprang ut fra bolighuset med strilekjerringa halsende etter, begge skrikende, mens den kjeftende bondekona løftet en spade, klar til å slå.

Hun ville ikke ha splint på øya si, de fikk pelle seg vekk og det litt brennkvikt. Forfølgeren bråstoppet da hun oppdaget Skou, og sekunder senere satte hun i gang et vilt hyl for å påkalle ektemannens oppmerksomhet. Kjerringa stirret sjokkert på kritt tegningen av kua på fjøsdøra, tok hun seg til munnen og fikk et forferdet uttrykk i ansiktet; det var kommet trollfolk til gårds!

Ektemannen som ilte til, holdt en ljà i hver hånd og spurte kona hva gjestene ønsket: <<Dan Splintakona dar, ho vilde ha mat, men nai, ho ha inkje faatt noke, men dar sjer du han Splinten, han hadde sett Trollhove på Fjosedøri, og da vert Ulukka paa Garen og paa Buskap og Fenar og alsama. Ulukka, Ulukka!>>

Gubben forstod hva som hadde hendt, man spøkte ikke med trollfolk, og kommanderte kjerringa til å hente det beste huset hadde å by på av mat. Ikke spar på godsakene, ropte han etter konen som bykset over tunet i retning våningshuset. Noen få strakser senere bar hun frem et melkespann og en kurv fylt opp med spekemat, flatbrød og smør og bad gjestene om å ete så mye de orket – helst litt til. Skou var forfjamsset, men med vandrerens glupske appetitt satte han til livs et saftig måltid, og strilparet oppfordret dem bare til å forsyne seg mer. Det smakte deilig med ordenlig kjøttmat og flatbrød etter å blitt sulteforet i dagevis. Da splinteparet takket for maten, så tryglet strilbonden Skou om å fjerne <<trollhodet>>, på tross av at Skou forsikret om at tegningen var helt ufarlig. Det var bare en figur han skriblet ned som tidtrøyte. Strileparet gav seg imidlertid ikke og fikk ikke vartet opp splinteparet bra nok. Før de rodde videre, hadde bondekona prakket en stakk og et ullteppe på Skous hustru.

Skou hadde god selvinnsikt og enorm kunnskap om taternes psykologi. Hans ord veier følgelig tungt når han uttalte at taternes oppførsel, livsstil og handlinger alltid må forstås på bakgrunn av at de gjorde nesten hva som helst for å overleve. Flere utenforstående sa det samme. I sin frie, men trengte posisjon utenfor samfunnets normer, utviklet de egenskaper som fastboende med sin form for kristne moral tok helt avstand fra. Dette, sa Skou, var nøkkelen til å forstå taternes oppførsel. Han hadde utvilsomt rett i det.

På Fantestien

Ekteparet Skous eldste barn, Johan Adolf, ble født i 1877. familieførøkelsen førte til at Johan med sine samvittighetskvaler i samråd med hustruen besluttet å bosette seg permanent. Valget falt naturligvis på Stavanger, hvor det var enkelt å få seg jobb. Også nå snakket siddisene mye om <<lærerfantene>>. Riktignok bodde det flere taterfamilier i Stavanger, men på dette tidspunktet følte ikke Skou seg alltid like komfortabel sammen med dem. De kom ikke godt overens, han var en fremmed blant sine egne. Ingenting følte verre enn det.

Den første tiden i byen drev han med blikkenslageri, uten å tjene nok til å fø familien. Til slutt fikk han jobb på verkstedet hos <<Stavanger Støberi & Dok>> som mekaniker, men selv på arbeidsplassen stakk taterne innom og gjorde narr av mannen som overgav seg og forsøkte å leve som de fastboende. De erget seg over at en så fremtredende og kjent person jattet med alle og forsøkte å fornekte sitt opphav.

Nettopp fordi han var Vestlandets desidert mest kjente omreisende, mislikte frendene at han – sett fra deres synsvinkel – gikk foran med et dårlig eksempel og signaliserte at livet som reisende var oppskrytt og moralsk forkastelig.

Noen tater mente Skou burde bli en anfører i kampen for å heve minoritetens rettigheter. I stedet allierte han seg med geistlige og annet fint folk, vinglet i valg av livsstil og var synlig tynget av alvor. Han hadde ikke taternes velkjente gode humør og lyse sinnelag, han klarte liksom ikke å ta lett på ting. Taterne selv mente at all lesingen hadde forsøplet sinnet hans og gjort ham til en grubler. Det mislikte ikke personen Skou, alle sa seg enig i at han var et sympatisk og nobelt menneske, han brukte bare kunnskapen og evnene sine på den galne måten. I stedet for å tekkes de fastboende, så kunne han ha bidratt til å forbedre deres kår. Skou fikk skyldfølelse og tok kritikken inn over seg, og lot den bearbeides av tiden og skulle nok yte sin skjerv en gang i fremtiden.

For tilværelsen i Stavanger og på <<støberiet>> varte ikke lenge. Til slutt brøt de bare familien Skou opp og satte kurs for Landvik ved Grimstad, hvor de skaffet seg en jordlapp og et husvære. Også bosettingsprosjektet i Landvik gikk skeisen; utgiftene vokste ham over hodet, og naboene begynte å tiske om at <<fantelæreren>> ikke var så stødig og moralsk som han likte å gi inntrykk av. Enda en flytting var den eneste løsningen, og etter kort opphold tilbake i Stavanger, så fikk de seg en bolig i Sandnes.

Oppholdet i Sandnes kom til å få stor betydning for Johan Skou. Her fant han en sjelefrende i den velkjente presten og folkeskolemannen Christopher Bruun (1839-1920), som var lærer der i en periode. De to hadde lange og givende diskusjoner om det reisende folket.

Skou hadde nemlig gått rundt å ruget på en bokidè. Han ønsket å skrive om sitt eget liv og sitt reisende folk, så det lesende Norge kunne få lære mer om dem. Han planla også å reise omkring og holde foredrag for å avsløre minoritetens hemmeligheter fra innsiden, selv om det i verste fall betød at noen prøvde å drepe ham. En uskreven regel blant taterne sa at personer som røpet interne anliggender, var fredløse og kunne likvideres. Uansett ville en foredragsholder og forfatter av en slik bok betraktes som en forræder.

Men Bruun syntes ideen var god, likevel så han også vanskelighetene ved prosjektet. Johan hadde tvilt før, og tvilen ble ikke mindre, selv etter at han hadde lettet seg for Bruun. Hvordan ville taterne selv reagere? Han bekymret seg også over hva familien skulle leve av mens han reiste rundt for å tale om sin sak.

Til slutt satte han lit til Gud – og gikk i gang.

Skou ble ikke uventet upopulær blant taterne da <<Paa Fantestien>> utkom hos P.T.Malings Bokhandel i 1893. han ble truet på livet, uten at det fikk alvorlige konsekvenser, han ble mobbet og følte seg ganske ille til mote. Imens erobret <<Paa Fantestien>> et bredt publikum. Boken forsvant straks fra alle bokhandlerhyllene, leserne ville ha mer, og interesserte etterlyste et nytt opplag. Skou var for så vidt vant til å lage sensasjon, men <<Paa Fantestien>> ble av åpenbare grunner det mest oppsiktsvekkende han noensinne gjorde .

For det første tilhørte forfatteren selv av en taterslekt, og bare det var en uhorrt kombinasjon. Fanter kunne ikke skrive bøker, i hvert fall ikke om seg selv, de kunne knapt nok lese. Ingen norsk reisende hadde noensinne røpet så mye om sin kultur, og faktisk er boken unik i verdensammenheng. Det kjennes ingen tilsvarende bøker i noe annet land før <<Paa Fantestien>>, og liksom Eilert Sundts skrifter ville boken blitt en internasjonal klassiker dersom forfatteren hadde vært engelsk- eller tyskspråklig.

Riktignok stammet ikke alt innholdet fra Skous eget hode; han oppsøkte og dro nytte av flere skriftelige kilder også utenom Eilert Sundts beretninger, men de viktigste delene av boken

kommer direkte fra Skou selv. Den første utgaven er hovedsakelig en gjengivelse og komprimering av foredragene Skou holdt i årene fra 1892-98, da han reiste landet rundt for å tale for taternes sak. På det meste samlet han hundrevis av tilhørere, flest fra borgerskapet, og høstet bifall for sin edle hensikt om å omvende taterne fra å være et omreisende, gudløst folkefred, til å bli bofaste og jorddyrkende mennesker. Han kopierte dermed andre reformatorer som hadde forsøkt å temme taterne. Det dukket opp få nye tanker i Skous foredrag, ikke noe revolusjonerende nytt bortsett fra at det var en tater som selv stod på talerstolen. Synet av mannen som la ut om sine visjoner, gjorde sterkt inntrykk på distingverte fruer og nidkjære prester i salen.

Privatøkonomien hindret ham imidlertid i å fortsette arbeidet, personlige vanskeligheter førte til at han trakk seg tilbake fra offentligheten. Oppmerksomheten og engasjementet hadde kostet mye mentalt og belastet familien unødigg. Fra da av konsentrerte han seg om å oppfostre sine egne barn.

I 1890-årene advarte Skou mot at romanifolkets kultur holdt på å smuldre hen. Muligens hadde han rett i det, men på den annen side forandrer taternes kultur seg ustanselig; noe forsvinner, og nye ting opptas uten at det bestandig er mulig å skille mellom hva som er <<ekte>> og <<uekte>>. Skou siktet heller til at mye av den eldgamle kunnskapen og de ritualene han kjente til i sin ungdom, ikke lenger var barnelærdom på fantestien.

Først i 1917 forelå en utvidet utgave av <<Paa Fantestien>> . i mellomtiden følte forfatteren at boken trengte en forbedring, og slet fælt med skrivingen. Etter mye frustrasjon søkte han råd hos sin gamle venn Arne Garborg, som svarte kontant <<NEI>> på spørsmål om å omskrive boken. Derimot påtok Garborg seg med fornøyelse å redigere manuset for å gjøre det mer oversiktlig og lettere tilgjengelig. Den største forskjellen mellom de to utgavene er de historiske og religiøse opplysningene som er lagt til i versjonen fra 1917.

Vaholmen i Skudenes i 1865. Maleri av Dag Einar Alfsen

Før ny utgivelsen var Skou blitt enkemann, hadde giftet seg med en sju år eldre fastboende kvinne og fått seg et hus på Vaholmen i Skudenes i medgift.

Helt til 1918 var han å se i bygdene omkring Skudenes, bærende på et blått skrin med kramvarer. Iblant tok han noen avstikkere opp til Hardanger eller ned til Jæren for å handle med kjentfolk. Folk traff alltid en opplyst, gløgg og fredsæl mann som glimtet til hvis han fikk en anledning til å diskutere religion og lette noe av smerten i sitt forrevne hjerte. Skou passerte sjelden en prestegård uten å sitte til bords og utveksle meninger om mangt med presten. Prestemnet i taterklær gikk aldri lei av å drøfte religiøse spørsmål og tørstet etter intellektuelt selskap.

Slechtsforum Karmøy vurderer å åpne avdeling i Kopervik.
Det blir avholdt møte på biblioteket i Kopervik:

Dag: Torsdag

Dato: 01.12.2005

Kl: 18.00

Alle, medlem eller ikke er velkommen for å diskutere hvordan dette skal gjennomføres.

Slechtsforum Karmøy har i sin database og i sine bygdebokreol enorme mengder litteratur til god hjelp for slechtsgranskere.

Ta med alle som er interessert og kom.

Hilsen styret.

ADVOKAT
OLAV MUNKEJORD

Medlem av Den Norske Advokatforening

Rådhusveien 11-13
Postboks 103
4296 ÅKREHAMN

Telefon 52 81 58 00
Telefax 52 81 69 50
E-post: olav@munkejord.no

AGROMEKK

KJØP MASKINA DER DU
KAN FÅ DEN REPARERT!
Haugebergv. 28, Åkrehamn
Tlf. 52 82 10 20

Dekorasjoner • Kransebinderi • Brudebuketter • Urner

Blomsterkroa

4295 VEDAVÅGEN

Tlf 52 82 44 07

Jul
Regnskapsfører

Bent Torkellsen

REGNSKAP

4276 VEDAVÅGEN - TELEFON 52 82 49 55

**BRUK
BIBLIOTEKET
DITT!**

Byggmeister

DIDRIK HEREID AS

Postboks 61 - 4295 Vedavågen

GJENSIDIGE

KJØPSMÅNDESKJENNET TIL HUNDEÅRSKJENNET

*Å leve er ikke nok.
Kjærlighet, frihet og
en liten blomst må
man ha for å leve.*

Starzoni

BLOMSTER

Tlf. 52 82 80 04
SKUDENESHAVN

Hillesland Libris

Tlf.: 52 84 03 58

Josef Størkersen

SYKKEL OG SPORT
PRESANGARTIKLER

Pb. 33, 4295 Vedavågen, tlf. 52 82 41 50

K · A · R · M · Ø · Y
BILSENTER

O.M. REGNSKAP AS

Postboks 533 - 4291 Kopervik

Skudenes & Aakra
Sparebank

VELDES
MALERSERVICE

VEDAVÅGEN RØR AS

Postboks 35 - 4295 Vedavågen

EL-KJEDEN

KARMØY ELEKTROMARKED AS

Kirkeveien 10 - 4280 Skudeneshavn

SpareBank 1 SR-Bank

VEDAVÅG TREVARE

4276 Vedavågen - Tlf. 52 84 47 70 - Fax 52 62 48 57

ELKJØP

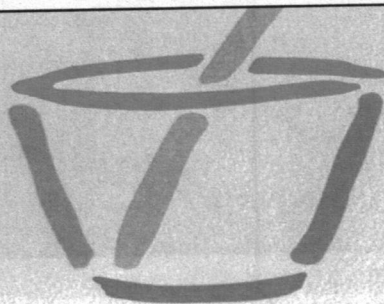
ÅKRA ELEKTRISKE

Tlf: 52844545 Fax: 52844555 Mail: akra@elkjop.no

Montér

Karmøy
Veakrossen
4276 Vedavågen
Tlf. 52 84 60 40
Fax 52 84 60 55

OLE HENRIK HALLARÅKER & SIGNAR FISKÅ
Tannleger M.N.T.F.
4270 Åkrehamn
Tlf. 52 83 31 05 - 52 81 52 38

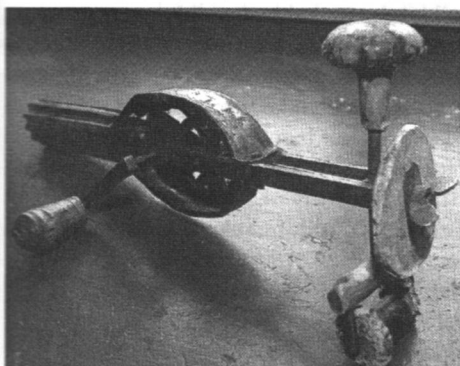
Sommeren 1918 fikk han sin dødsdom av legen. Han tok det tungt, i fortvilelse over at Gud ikke ville la ham, fanten, komme til himmelen. Men han satte sin lit til Jesu nåde og håpet det beste.

Martin Johan Mathiassen Skou døde av kreft på Amtssykehuset i Stavanger, den 15. januar 1919, knapt 70 år gammel, og ble begravet på Falnes kirkegård i Skudenes seks dager senere.

Befolkningen i og omkring Stavanger respekterte ham for det ærlige mennesket han var, og rogalendingenes sorg var ektefølt da han la ut på sin siste reise. En samlet avisnasjon trykket nekrologer og lange minnereportasjer som summerte opp Skous virke "En underlig livs skjebne er slutt," het det et sted. "Fantelæreren er død" var et omkved som gikk igjen. Et annet sted var overskriften "Fra fant til Dikter og Folketaler og til Fant igjen".

Bok: Taterne – Livskampen og eventyret av Thor Gotaas 2000

KURIOSITETER OG SNURREPIPERIER

Massasjeapparat for behandling av hysteri hos kvinner.

Massasjeapparata blei utvikla kring 1860-åra. Legar var dei fyrste til å ta i bruk massasjeapparatet i behandling av såkalla hysteri hos kvinner. Etterkvart blei vibratorane også bruka meir til almen massasje av stive musklar og ledd. Det blei utvikla fleire typar manuelle vibratorar. Eg fekk sjå dette apparatet som er driven med handkraft, når eg og familien var på semester på Øyfjell, som ligg imellom Åmot og

Seljør i Telemark. Handtaket er solid å halde i. Utvekslinga på tannhjula, som ligg godt skjerma, gjer at brukaren av apparatet kan få fart på massasjen om ein brukar <<stempelputa>> eller den trådsnelleliknande delen på ømme musklar. Vibrasjonen i apparatet kjem frå den tunge, runde skiva av bly som kjem i rotasjon når nokon drar sveiva. Blyskiva kan stillast. Og dei meir eksentrisk skiva blir plassert på apparatet opp ømme musklar. Tarjei Trovatn som laga dette massasjeapparatet, kan ha sett liknande modellar. Men dei var nok dyrare enn ein nevenyttig og forsiktig mann kunne tenke seg å investere i. Tarjei Trovatn var kjent for å vera ein dugande og tiltaksam mann som også samla seg ein stor formue. Han oppretta eit legat på 45000 kroner som skulle brukast til å bygge museum i hoggen stein i Øyfjell. Huset sto ferdig ni år etter at han døydde. Det kosta 19000 kroner. Rentene av resten skulle gjevast til flinke jordbrukarar i Øyfjell. Saman med broren Olav samla dei mange ting. På museet er det over 800 katalognummer etter dei to brørne. Ein av tinga er dette massasjeapparatet som ein kan sjå liknande andre stader, men maken til dette finst likevel ikkje.

Kampen om det "rene" flagget

Av Ole Kristian Grimnes.

I 1844 bestemte Sverige og Norges Konge Oskar den 1 at både det svenske og det norske flagget skulle utstyres med et eget merke som skulle symbolisere den svensk-norske unionen. På grunn av den spraglete fargesammensetningen fikk merket økenavnet *"sildesalaten"* både i Sverige og Norge. Betegnelsen ble introdusert 17.mars 1860.

Da sto Mauritz Brakel i ærverdige Riddarhuset i Gamla Stan i Stockholm og slynget sine forbitrede ord utover salen: *"Unionsmärket "sillsalladen" –besudlade den rena svenska flaggan"*

Allerede i 1830-årene startet nordmennene en nasjonal offensiv for å få et flagg som skulle vise at de to kongerikene Norge og Sverige var likestilt i unionen. Norge hadde riktignok sitt *"rene"*, norske handelsflagg på denne tiden. Det ble vedtatt av Stortinget i 1821 og har siden vært det norske nasjonalflagget. Men militærflagget (*orlogsflagget, fra nederlandsk "orlog" = krig*), som samtidig var et unionsflagg, var svensk – bare med et *"norsk"* sildesalat oppe i venstre hjørne.

Kong Karl Johan nølte overfor den norske offensiven, men etterfølgeren hans Kong Oskar den 1., ville gjerne komme nordmennene i møte, og ga dem derfor en morgengave da han overtok tronen i 1844: Kong Oskars tanke var at likestillingen mellom landene i unionen ville komme bedre til uttrykk når han innførte et unionsmerke, der det svenske ikke hadde noen forrang, og der begge kongerikene hadde samme vekt.

Likestillingen i unionsmerket betydde en svensk innrømmelse overfor norske krav. Svenskene gjorde også en annen innrømmelse: *"Att norrmennen fick anvende sin nasjonalflagga som örlogsflagga, på samma sättet som svenskerane anvende sin nasjonalflagga"*.

Men svenskene stilte et avgjørende motkrav. De ville styrke unionen og krevde derfor at unionsmerket skulle plasseres i alle svenske og norske flagg, både handelsflagg og orlogsflagg. Det skulle altså også legges inn i det *"rene"* norske flagget fra 1821 –som da ikke ville bli så rent lenger.

**Svensk postkort
lagd til kong
Oskar den 2.s 75-
årsdag i 1904. Det
svenske flagget
har unions-
merket i hjørnet,
mens det norske
er "rent".**

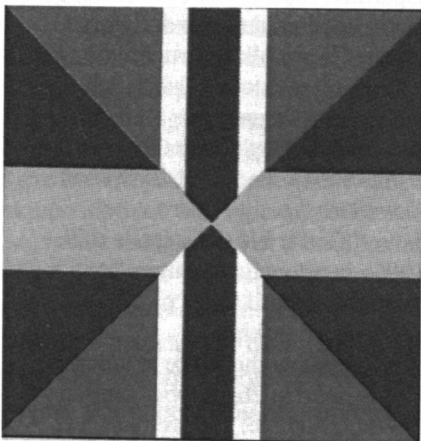
Dette var kamelen nordmennene måtte svelge for å få svenskene med på likestillingsprinsippet. Noe nordmenn gjerne glemmer, er at svenskene måtte sluke nøyaktig den samme kamelen. Unionsmerket ble plassert også i det "rene" svenske flagget.

Flaggreformen kom til å uttrykke en viktig overgang i den svensk-norske foreningens historie.

Årene fra ca. 1840 til 1870 utgjør glansperioden i unionens historie, det tidsrommet da mange virkelig trodde på den, at både union og nasjon kunne leve fredelig sammen og styrke hverandre gjensidig. Flagghatetens tilsynelatende harmoniske samliv mellom nasjonalflagget og unionsmerket symboliserte den nye troen.

At "sildesalaten" styrket det norske nasjonalflaggets status, er en side av flaggreformen som få har lagt vekt på. Før 1844 var bruken av nasjonalflagget begrenset til privateide skip i handelsflåten. Etter 1844 ble nasjonalflagget i form av orlogsflagg heist over festninger og krigsskip, og fikk derfor en offisiell og statlig posisjon som det ikke hadde hatt tidligere. Dette smittet over på den sivile statsmakten. I tiårene etter 1844 kom orlogsflagget etter hvert til å bli brukt av en rekke institusjoner eller etater som Stortinget, departementene, telegrafvesenet, jernbanen og andre.

Til åpningen av Stortinget i 1859 leste forfatteren Bjørnstjerne Bjørnson, opp et av sine nye folkedikt: "*Ja vi elsker dette landet*", som senere ble tonesatt av Rikard Nordraak, en av de første som bygde sine komposisjoner på norske folketonen i 1864.

På svensk side ble flaggreformen stående helt fram til unionsoppløsningen i 1905. I Norge skulle det bli annerledes. I 1879 ville Bjørnson rive "sildesalaten" ut av det norske handelsflagget, og det ble holdt et stort rabaldermøte om saken. Men Bjørnson og hans radikale kampanje tapte. Tiden var ennå ikke moden.

"Sildesalaten". Unionsmerket består av fire like store trekantede, to svenske og to norske. Riktignok er en av de norske trekantene plassert øverst, over de to svenske.

Dvs. at det norske rike er fra nord til sør,

men at Sverige regjerer over Norge over de sju hav i vest til finskegrensen i øst. Det var dette motstanderne grep fatt i da de satte økenavnet "sildesalaten" på unionsmerket, for det hadde ingenting med likestilling å gjøre, heller underdanig av det norske folk.

I 1890-årene tok folkepartiet Venstre saken opp på nytt, og det var partiets fortjeneste at ordet "*sildesalaten*" slo gjennom. Hva egnet seg bedre for propagandaen enn å feste et nedsettende og lett komisk navn som "*sildesalaten*" til noe man ville fjerne? Vi befinner oss i 1890-årene i den norske nasjonalismens mest feberhete epoke, for da spilte folkepartiet Venstre på alle de nasjonale strenger. Nå var ikke unionsmerket lenger et uttrykk for likestilling. Det var blitt et merke som kompromitterte nasjonalflagget, et ydmykende lydrikestempel som måtte fjernes for at nasjonens fremste symbol skulle fremstå som "*rent*".

På denne tiden var flagget dessuten blitt et massesymbol, man flagget overalt, og flaggstriden ble en strid som mange deltok i. På selveste grunnlovsdagen, 17. mai marsjerte noen med det offisielle, unionsmerkede flagget, andre viftet trossig med det "*rene*" flagget.

Folkepartiet Venstre vant kampen om flagget, mot kongen, mot svenskene og mot det norske byråkratipartiet Høyre. I 1898 vedtok et Venstreflertall i Stortinget for tredje gang loven om at det Norske flagget skulle være "*rent*". Dermed gjaldt ikke kongens utsettende lov-veto lenger. Flaggloven ble gjennomført som den eneste lov i unionshistorien som kongen tre ganger nektet å sanksjonere.

I Sverige vakte dette en voldsom forbitrelse. Nordmennene hadde, uten å bli enige med sin unionspartner, radert vekk et symbol for foreningen mellom de to land. I Norge ga de fleste Høyrefolk seg etter dette, fulgte loven og gikk over til å flagge med det "*rene*" flagget.

Unionsmerket i orlogsflagget lot seg imidlertid ikke fjerne, for det krevde et grunnlovsflertall som Venstre ikke rådde over. Derfor ble det stående til 9. juni 1905, da orlogsflagget uten unionsmerket gikk til topps på alle festninger og krigsskip.

Sverige godtok ikke at unionen var oppløst før den 26. oktober samme år. Seks dager senere, 1. november, var det svenskens tur til å heise sitt "*rene*" svenske flagg.

Ja vi elsker dette landet.

- Et kåseri til en 100-åring.

Av Odd Rune Olsen

Norge er merkverdig nok blitt 100 år. På kartet kan det se ut som om hun er blitt krum i ryggen og bred om baken. Men det er ikke riktig å kalle henne gammel og grå?

Det er bare å se seg omkring. Man kan nærmest bli grønn av misunnelse. Kanskje er det også slik hun selv er blitt såpass grønn. Vi som kjenner henne vet at hun på mange områder er både ungdommelig og usikker. Etter 100 år som selvstendig, er hun for eksempel fortsatt ikke blitt enig med seg selv om hva hun heter. Ofte kaller hun seg Norge, men på frimerker og andre steder kaller hun seg for Noreg.

Noen av dere lesere vil nok muligens reagere på at jeg omtaler Norge som en kvinne. Men jeg har alltid regnet med at hun er det, påtross av at vi kaller det fedreland. Det kan ha med kurvene å gjøre. Vakre skuter blir nesten alltid omtalt som kvinner. Jo vakrere et fenomen er og jo vanskeligere det er å styre, jo mer kvinnelig later det til å være. Dessuten er det stort sett bare kvinner som blir så mye som 100 år. Men først og fremst styrkes tanken ved at man ganske ofte hører tale om Mor Norge. Ikke vet jeg hvordan et land blir til mor, og ikke vil jeg heller vite det. Går hun kanskje på nattklubb med andre land når vi har lagt oss, og kommer hun kanskje fortumlet hjem på morgenkvisten, krøllete fra Ryfylkeheiene til Ofoten, Lofoten og høyfjellet ved Ofotbanen.

Hvis det medfører riktighet at Norge er mor, må man anta at hun er alenemor. I hvert fall kan det etter 100 år konstanteres at Norge aldri ble gift. To ganger er bryllup med den store polygami familien Europa blitt berammet, men ved begge anledninger klarte hun å trekke seg i siste liten. Mange tror av den grunn at Norge må regnes som jomfru. Og er man fortsatt jomfru i en alder av 100, så må man være innstilt på å forbli det. Bare spesielt interesserte utviser interesse. Eller de har skjulte motiver, slik supermodellen Anna Nicole Smith hadde da hun valgte å gifte seg med en eldgammel dollarmilliardær.

Norge bør passe seg for friere av hennes type, og uansett insistere på det som kalles særeie. Saken er at Norge har vanvittig mye penger, både på bok og i madrassen. Men det har ikke alltid vært slik. Hennes oppvekst fant sted i fattigdom. Norges pubertet fant sted fra 1918 til 1924, og var preget av opprørsktendenser og et problematisk forhold til alkohol. 30-årene ble minst like harde som ungdomstiden hadde vært. Sannheten er, som vi alle vet, at Norge ble voldtatt av Tyskland som 35-åring. Overgrepene varte i fem år, og har utvilsomt satt sitt preg på jubilentens farløse barn. Selv om hun forsøker å skjule det, er hun fortsatt skeptisk til fremmede.

Hvis noen av dere har truffet en 100-åring, så vet dere at man ofte blir både treg og tungtørt i denne alderen. Dette merker man hvis man forsøker å få kontakt med hjernekontoret. Man må spørre opptil flere ganger om det samme, til dels med høy stemme, og likevel får man ofte svar på noe helt annet. Dette bør vi bære over med. Antagelig kommer vi til å oppføre oss likedan, hvis vi selv blir 100 år en gang. Ganske mange av oss har sant å si tjuvstartet.

I en alder av 100 år har man ofte mer å angre på enn de fleste. Mor Norge angrer muligens på at hun har lagt såpass mange av sine vakre vannfall i rør. Men hun kan si som prostituerte gjerne gjør: Hun var ung og trengte pengene. Ikke fullt så lett å forstå er det at hun også har lagt veldig mye annet i rør. Så som oljen og gassen, ja, til og med et økende antall mennesker blir unnfanget i såkalte prøverør. På den annen side har det vel alltid vært slik at det følger ganske mye rør med 100 åringer.

Norge er nå så gammel at arvingene begynner å gi blaffen i hvordan de oppfører seg mot henne. Hun får med seg mye – til 100 år å være. Men hun ser ikke så godt som før. Trangsynt har hun alltid vært. På sine eldre dager er hun i tillegg blitt ganske nærsynt. Hun er som eldre mennesker flest, på den måten at hun ser og hører det hun selv vil. I denne aldersgruppen kan det ikke forventes noe nært samsvar mellom det man sier og det man gjør. Kanskje oppfattet man seg selv som fredelig, samtidig som man involverer seg i flere kriger. Typisk er det også å man ikke lenger husker nøyaktig hvor man har lagt de forskjellige tingene. For eksempel Flymuseet og alle tilsynene, for ikke å glemme laksen. Den skulle egentlig være i elver og stryk, men er havnet i store oppdrettdammer ute på sjøen, i våre fjorder.

Vi må ikke bli sinte på Norge bare fordi hun er blitt gammel og litt surrete. Som 100-åring er det naturlig at man ikke lenger er så opptatt av fenomener som befinner seg langt unna. Det hører aldringen til at man blir mer opptatt av seg og sitt. Hvis Norge hadde vært et menneske, ville hun gått av med pensjon for 33 år siden. Men det er klart, et så trassig og steilt land pensjonerer seg ikke. Hun trekker seg i beste fall litt tilbake. Sover kanskje litt lenger om morgenen. Nå nærmer klokken seg tolv. Jeg er slett ikke sikker på at hun har stått opp ennå. Kanskje ligger hun og lurert på om vi fortsatt er like glad i henne. Om noen kan bli inntatt i slikt et tynt og langt og iskaldt og selvopptatt og bortskjemt og umulig land. Hun har selvfølgelig misforstått det hele, slik mange av oss andre jevnlig også gjør. Det er aldri ufeilbarligheten vi elsker hos hverandre. Det er svakheten og nederlagene og feilene som gjør oss elskverdige. Gud signe vårt dyre fedreland, Norge mitt Norge. Desto bedre grunn har vi til å vekke fødselsdagsbarnet med en rungende "JA VI ELSKER DETTE LANDET".

Opplest av undertegnede på NRK P2, Norgesglasset 7.6.2005.

SYN OG SEGN

Finnen og han Svend, i Aakra kyrkja.

Av O. Indrehus.

Senhøstes 1847 kom nogle skibe til Aakrahamn paa Karmø og tok vinterleie der, da det var ein meget stormande haust, saa de ikkje torde aa lægge ut på Nordsjøen før vaaren var komen att. Blant andre laa der ogsaa ein spanjol, ein svenske og ein finlånder. Den sidste var frå Bjørneborg og hadde fiskelast frå Aalesund til Aabo i Finland.

Besetningen frå disse skibene var ofte oppe i land og kjøpte sig mjølk og proviant. Baatsmanden paa finlånderen var ein høi vakker kar med brune, lurende øine, kvik og kjekk, flink at spille violin, hadde ein god songstemme og song sine finlandsksvenske viser, saa folk ofte glemte sit arbeide oppe i Aakra, naar han satt paa baadribaa aa spilte opp og song.

Han var til like ein ”pikernes Jens”; men disse torde kun nødig gjengjelde hans kurtise, da han jo var finne, og de var ræd han kunde trolle. Ja han la heller ingen skjul paa, at hvis han vilde, saa kunde han med sine kunster hente alle ”flickorna” til sig over hav og land gjennom laaktaa. Utan at han praktiserede sin kunst, var det dog som ein trusartikkel, at han, som var finne kunde kvad han vilde.

Saa hendte det, at ein mand paa Aakra – Svend Olsen het han – i februar 1848 mista ein hel del med klær, som hang ute til tørking. Kor disse var blidt av, var det ingen som kunde skjønne. Ein dag straks efter kom baatsmanden i land, og Svend fortalte kvad hændt var.

Finnen plirte med øinene og spør spraakfærdig: Har du vært i kyrkja? Der faar man vite alt, som har skedd og alt som hænder, og alt som vil ske. Ja, Svend hadde ret ofte været i kyrkja, men aldrig hadde han der hørt eller set, kvad ingen kan vite. Eg skal være med dig saa skal du nok faa se, kor klærne dine holder til. Ja Svend var glad til. Saa sa finnen: Førstkommene torsdag nat klokka 12 skal du møte mig ved kyrkjegaardensporten, men tek ikkje kyrkjenøklane med dig.

Paa avtalt tid møtte Svend op, og finnen kom. Det var halv maane med ein skyklare himmel. Saa siger finnen: Kvad du enn monne se, og kvad du enn monne høre, saa bli ikkje ræd og framfor alt, ingenting maa du seige til nokon, - eg skal beskytte dig. Læg ogsaa merke til: Med det same, du gaar over dørstokken i kyrkja, saa stig ikkje først med den ene fot og saa med den anden, men hop med begge ben paa ein gang, elles vil døraa knusa foden, og pas saa endelig paa ikkje at gaa utanfor den ring, eg mærker av for dig paa kyrkjegolvvet. Følg mig saa! Vi gaar ind i sidedøra paa nordre væg.

Saa gaar finnen og Svend tri gange rundt kyrken mot solen, og for kvar omgang banker finnen tri gaanger paa sidedøraa. Den tredje gongen efter at ha har banka dei tri slagaa, bøydde han sig ner aa blaaste ind igjennom nøklehaallet og satte ein ring med kritt rundt laaset. I det same kom det ei lita jenta og lukka op. Finnen og Svend gaar ind. Jentå gaar bort og sætte sig i ein av stolane att.

Inde i kyrkja var det et dunkelt gulblaat halvlys og alle stoler var fuldt besette med krittblæige skikkelsar. Det var tydelig at her var "teneste". Dei krittblæige skikkelarne blev urolige og begynte at strække sig bort over mot han Svend med lange, knoklete fingrar. Men ved ein haandbevægelse frå ham i alteret blei det stille, kun saa de paa Svend med hule uttrykkslause øine.

Oppe i alteret stod ein stor mand i prestekjole. Det kvite haaret låg nedover skuldrene hans, ein kunde ikkje se ansiktet, for det vart vendt mot alteret.

Baatsmanden, der visselig hadde vært ute paa ein saapas ekspedisjon før, gikk ganske usjenert op i kordøren, kor klokkaeren pleier staa, naar han læser bønnen, og talte til presten i et sprog Svend ikkje forstod. Denne snur sig og spør finnen kvad han vil her. Finnen fortæller sitt erende.

Med ein hol og uhyggelig stemme lød svaret: Klærne hans Svend, er om bord paa det svenske skibe nede i havnen, dei er fastbunde ved ein tynn line og hænger ut fra styrbords baug ned i havet. – Frå havnen skal før sol vender sig høres nødrop, og megen skræk skal komme over eder levende. Saa vender han sig mot Svend og siger: Du, Svend, er ein kjæk ein kar, men Kattegat skal bli di grav. – Men nu maa I ut for tjenesten er ikkje forbi.

– Saa gikk de to; men "folka" i kyrken sat rolige og "han sjølv" vendte sig mot alteret.

Saa snart det blev morgon, saa rodde han Svend om bord til svensken og fant klærne slik, som manden i alteret hadde sagt. Ein svensk matros tilstod tyveriet og blev jaget i land paa havnens sødre nes.

Spanjolen mister ein kasse med fiken. Daa gikk finnen til kyrkja att; men kvad da som hændte fik ingen at vite, men dagen efterpaa var finnen sporlaust borte. Marts maaned kom, skibene forlot sit vinterleie og stod til havs.

14 dage efterpaa, ein søndag, kom ein brudebaat seilande opover havnen. Det var Skule-Kristian og hans brud som skulde til kyrkja og vie sig. Dei vart næsten komne op til land, saa kom det et kraftig vindkast i seila. Baaten kantret. Det skrik som da "opstod" var de "nødrop" som den kvithaarede manden hadde fortalt om i vintras. Skule-Kristian var den sidste som blev berget. Han var næsten død men kom sig igjen, men han mista brurå si.

Sognepresten til Skudesnæs og Aakra het den gang Wille. Han blev utnævnt til dette kald i 1844. at historien ogsaa kom ham for øre er ein selvfølge, og ein søndag, han forettet i Aakra, i begynnelsen av april optok han forhør over Svend Olsen. Medhjelparane var tilstede og Svend blev da tilspurgt om han hadde været i kyrkja saman med ein Finne og øva overtru.

Svend tillstod alt i sammen og fortalte slik som det var hændt; men nogen straf eller forhør av øvrighetene blev det ikkje nogen ting av.

Troldskapen i Aakra kyrkja hin nat blev vida kjent utover hele øynå, og paa fastlande innafør, sydafor og norafor med kvad som der hadde foregaatt, for han Svend la ingenlunde skjul derpaa.

Saa er det vidare at fortælle om han Svend Olsen frå Aakra: Da det led længer ut paa vaaren fik han slik urimelig lyst st dra til sjøs. Alle fraraadete ham

dette og hans slegting Abraham tilbød ham endogsaa part i sit notbruk, viss han vilde bli heime; for man visste hvad den kvithaarede manden hadde sagt til ham om Kattegat og grav.

Men nei, Svend var som forgjort – han fikk ingen fred, han maatte bare av sted. Saa tok han hyre med ei jagte i Skudenæs som segla framogtilbake til Østersjøen med sild og tømmer. Der var stor sorg da Svend reiste, for han var ein saa kjæk ein kar, og ingen trodde at faa se ham mere. Sjølv trodde han og at han var feig, og at han ikkje kom til Aakra igjen. Jagten forliste nogre aar seinare i Kattegat med baade last, mand og mus. Han i alteret visste nok hvad han sa.

Kilde: Rogaland Historielags årshäfte 1914.

Brev fra redaksjonen

Takker for oppmuntrende tilbakemeldinger på første utgave av medlemsbladets nye design og innhold. Håper også at dere kan gi meg kritikk i framtiden slik at medlemsbladet kan få et rikt og bedre innhold. Om vi skal få dette til, ønsker jeg at det kan være noen av bladets lesere som kan hjelpe meg med å korte ned på lengre artikler.

Vi i slektsforumet har mye av interesse som jeg gjerne vil ha på trykk, men bøker og lange artikler er et stort problem. Jeg ønsker meg også en kontaktperson som kjenner til Slektsforumets arkiv, du/dere må gjerne være interessert i deres lokalhistorie. For da vil det bli en glede og ikke et ork å jobbe med det.

Tips meg om noe du har sett eller hørt om. Det må ha tilknytning til Karmøy/Rogaland. Har du tegninger, malerier eller fotografier som vi kan bruke til illustrasjoner så kontakt meg på telefon eller e-mail.

Vennlig hilsen
Odd Rune Olsen

En beskrivelse fra år 1656 over Rogaland fylke.

Etter en gammel dansk bok i riksarkivet: "Danmarks og Norges frugtbare herlighed"
Prentet i København av Peter Hake anno MDCLVI.

Avskrevet av Lars Jelsa for Rogalands Historielags årshfte 1928 .

<<Stavanger Lehn>>

Derudi er tvende fogderier, Jæderen og Dalerne er et fogderi og Ryfylke det andet. Jæderen er 5 prestegjæld strækker sig fra Sirevåg i længden 7 mil nordvest fra Stanavger , er langs søekanten 1 mil bredt op i landet og langt land, som fast overalt gifver god sædejord, england og græsning, saa derfor det stykke land holdes for en av de kornrigeste egne i Norge, saa undertiden derfor meget korn andre omkringliggende igne til undsætning udføres. Af kvæg kunde de afhænde slagterfæ, kjød, smør, talg, huder og skind.

Starndfiskeriet fortsætter de ikke synderlig videre end til deres eget hus fornødenhed, men laksefiskeriene, som de have tvende, et i Haaff og det andre i Klep sogn i den store aae Figgen, bruge de med flid og de bekomme mængden af skjønne laxe, som de mest tørre og til stæderne udføre og forhandle. Med trælast og tømmerhandling hafves her ingen synderlig bejlighed, verken av skove eller søhavne, eftersom langs dette forland ikke hafves uden en liten hafn til små jagte.

Dalerne er 4 præstegjæld, er mest liggende landverts mellem fjældene undtagen med den nordre ende, som sig mod hafvet nedbøier til den skibshafn Egersund, i hvilken udfalder 3 aær, hvorudi fanges mange laxe. Denne egn er ikke saa bekvem formedels klipper og moratser til agerland som til en eng og græsning, hvorfore indbyggerne mer lever af deres kvæg end ev korn eller andre vahre.

Ryfylke eller Fjordene hafver 12 præstegjæld, liggende omkring den store fjord, som indløber mellem Tungenes paa den syndre og det høie fjeld Bucken paa den nordre side, er i sit indløp 2 mile bredt men indenfor sig meget udbreder saa derudi og omkring er beliggende 9 præstegjæld. Den store ø, Kermøen, som er 9 mile i sin omkreds og hvorpaa er 3 præstegjæld, henhører under Ryfylke. Oc endog dette fylke ikke gifver overflødig kornland, er det ligevel saavidt kornrigt at indbyggerne dem fast av deres afling underholder og hvis dem derudi noget kunde fattes, oprettis det dennem i anden adskillig fordel, de dem av deris fænad og anden landsens gode vilkaar vide at tilveyebringe. Udiær have de i Fjordene underskeedelige skjønne laxefiskende, synderlig i Digredal, Hjelmeland og Frafjord sambt i Suledal, som gifver meget store laxe så deraf gemenlig 6 kunde fylde en tynde. Her tilfalder ogsaa skjønne fiskerier i stor overflødighed af hine store Stavanger sild, som af kjøbstaden Stavanger, i denne egn liggende næfnis: Hvorfor og stor hjælp af anden havfiskeri, som Torsk, Sey, Makrell og deslige.

Kultur er å minnes det man har sett og hørt,
 og formulert i tanker og delt med andre.
 "KOMMUNIKASJON MELLOM MENNESKER ER GOD KULTUR"
 Fortell oss hva du har sett og hørt.
 Odd Rune Olsen

Send ditt bidrag til:

e-post: oddruneolsen@yahoo.no

Postadresse: Odd Rune Olsen

Kirkeveien 18
 3120 Tønsberg

eller

e-post: slektsforumkarmoy@c2i.net

Postadresse: Slektsforum Karmøy

Postboks 135
 4297 Skudeneshavn

Returadresse:
Slektsforum Karmøy
Postboks 135
4297 SKUDENESHAVN

Vær med og verv medlemmer.

Slektsforum Karmøy er avhengig av medlemmene for å ha en forsvarlig drift og kunne yte god bistand til de som ønsker det.

Har du venner og kjente som kan være interessert i å bli medlem ?

